

NİĞDE'LI MUHAMMED BİN KUTLUĞ'UN 791 (1389) TARİHİNDE İSTİNSAH EDİP TEZHİPLEDİĞİ MESNEVİ

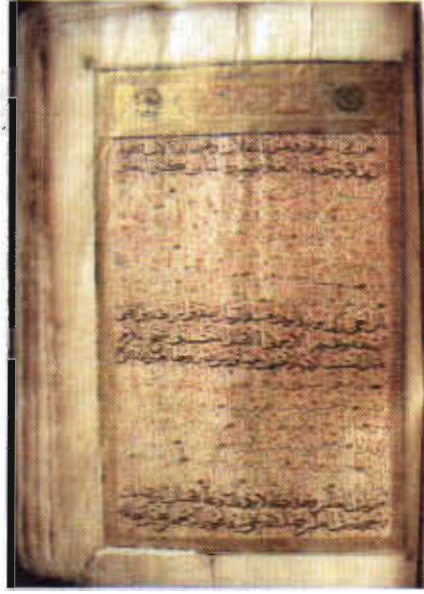
Yrd. Doç. Dr. Şeyda ALGAÇ*

14.yüzyılda Anadolu tezhip tarihine sanatçı isimleri açısından bakıldığında, eserler üzerinde pek çok hattat ismiyle karşılaşılabılmesine rağmen, eserini imzalamış tezhip sanatçısı hemen hemen yok gibidir. 13.yüzyıl sonlarında Muhlis bin Abdullah el-Hindi, 14.yüzyıl başlarında Yakup bin Gazi el-Konevi², Konya'da yaşamış, nitelikli tezhipler yapmış ve tezhipledikleri yazmalara imzasını atabilmiş nadir sanatçılardandır.

Niğde'li Muhammed bin Kutluğ ise bugüne kadar pek tanınmayan bir tezhip sanatçısı ve hattattır. Sanatçının ismini Konya Mevlana Müzesi, Müzelik Eserler Bölümü, No:54³'de bulunan bir Mesnevi'nin 543.sayfasındaki ketebe kaydından öğreniyoruz. Bu sayfada nüshayı yazanın ve tezhipleyeninin zamanında Hâkiyyü'l-Bâyezidi diye tanınan Niğde'li Muhammed bin Kutluğ olduğu ve yazımın 791 Rabiülâhîrinde (Nisan 1389), kabakuşluk çağında bitirildiği kayıtlıdır.

Ünvan sayfası kaydı olmayan nüsha, tek cilt halinde, 543 sayfa⁴ olarak hazırlanmıştır. 325x215 mm. ölçülerindeki eserin metin kısmı kalın, aharlı, samani renkte kağıt üzerine, nesih ile, 4 sütun halinde, 29 satır olarak yazılmış, metin bölümünün etrafına cetvel çekilmiştir. Nüshanın açık kahverengi, miklepsiz deri cildinin sırtı onarılmış, cilt kapaklarının üzerine, salbekli bir şemse, şemsenin içine de kıvrık dallar üzerine hatalar ve yapraklar işlenmiştir. Eserin ilk yaprağının üst tarafında, bir satır olarak "merhum Ârif Çelebi'nin muhalefatı içinden çıkıp, vakf-ı Türbe-i Celâliyye denilen taraf-ı vakfa teslim olundu" yazmaktadır. Altında da dört satır olarak Konya Kadısı Musa oğlu Muhammed'in imzası vardır. Ayrıca kitabın başında ve sonunda Konya Mevlana Müzesi'nin kitaplarından olduğunu gösteren bir mühürle, muhtelif sayfalarında hazret-i Mevlana kütüphanesinin vakıf kitaplarından olduğunu belirten bir başka mühür daha vardır.

1.ve 2. sayfadaki dikdörtgen yazı alanının üst tarafına altın zeminli yatay dikdörtgen bir pafta yerleştirilmiş, paftanın içine uçları yuvarlatılmış, yatay bir dikdörtgen konularak bu bölüme siyah tahrirli beyaz sülüsle yazı yazılmıştır. Yanlara yerleştirilen lacivert zeminli yuvarlaklara ise altın rumili merkezi birer kompozisyon konulmuştur. Dikdörtgen paftanın dışında bir sıra altın zeminli, ayrıntıları lacivert ve beyazla belirlenmiş, geçme bir bordür bulunur. Büyük yazı alanına ise alternatif olarak siyah tahrirli altın sülüsle ya da altın tahrirli siyah sülüsle metin yazılmış, yazı zeminleri pembe kafeslerle ve yer yer beyaz, küçük rumiler ve altın üç notalarla süslenmiştir. Büyük yazı alanının altına ve yanlarına altın zeminli, ayrıntıları beyaz ve lacivertle belirlenmiş, kalın geçme bir bordür geçirilmiştir. Tezhip en dışta kalın lacivert bir cetvel ve köşelere yerleştirilmiş olan lacivert tığlarla sonuçlanır (Resim no:1).

Resim 1

3.sayfada yatay dikdörtgen bir başlık tezhibi bulunur. Yatay dikdörtgenin içine daha küçük bir dikdörtgen pafta yerleştirilmiş, bu pafta dikey olarak üçe bölünerek ortada kalan altın zeminli bölüme siyah tahrirli beyaz sülüsle "Besmele" yazılmış, yazı kıvrıklıklar üzerine yerleştirilmiş küçük rumilerle süslenmiştir. Yanlarda oluşan bir birimlik dikdörtgen paftalara ise lacivert zeminli, altın rumi kompozisyonlu daireler konulmuştur. Bu dairelerin sayfa kenarlarına bakan taraflarına lacivert zeminli üçgen paftalar, sayfanın içine bakan taraflarına ise daireyle üçgenin birleşmesinden oluşan yine lacivert zeminli geçme motifli paftalar yerleştirilmiştir. Büyük dikdörtgen paftanın dışında, altın zeminli, ayrıntıları lacivert ve beyazla belirlenmiş, kalın geçme bir bordür bulunur. Tezhip en dışta kalın lacivert bir cetvel ve köşelerde lacivert tığlarla sonuçlanır (Resim no:2).

Resim 2

85.sayfa da 1. ve 2. sayfalar gibi tasarlanmış, yazı alanı yine pembe kafesler ve beyaz rumilerle süslenmiş, yazı alanının üstüne ise yatay dikdörtgen bir pafta yerleştirilmiştir. Yatay dikdörtgen paftanın ortasında ve yanlarında bulunan lacivert zeminli kare paftaların içlerine beyaz renkli pençer konulmuştur. Kare paftaların arasında kalan altın zeminli

dikdörtgenlere ise siyah tahrirli beyaz sülüsle yazı yazılmış ve yazı zemini ince dikey çubuklarla hareketlendirilmiştir. Yazı alanı ve üstündeki yatay dikdörtgen pafta, lacivert kalın bir cetvelle sonuçlanır.

86.sayfadaki yatay dikdörtgen başlık tezhibi dikey olarak üçe bölünmüş, ortadaki bölüme siyah tahrirli beyaz sülüsle “Besmele” yazılarak, yazı kıvrıkdallar üzerindeki altın rumilerle süslenmiş, zemini lacivertle renklendirilmiştir. Yanlardaki altın zeminli dikdörtgen paftalara ise siyah tahrirli beyaz sülüslü yazı yazılmış, yazı zemini ince dikey çubuklarla hareketlendirilmiştir. Tezhip en dışta lacivert bir cetvelle sonuçlanır (Resim no:3).

Resim 3

161. ve 162. sayfalardaki büyük dikdörtgen pafta sadece yazı alanı olarak kullanılmış ve yazı zemini pembe kafesler ve kıvrıkdallar üzerine yerleştirilmiş beyaz rumilerle süslenmiş, en dışta ise kalın lacivert bir cetvel çekilmiştir.

263. ve 264. sayfalarda başlık tezhibi bulunur. Yatay dikdörtgen pafta dikey olarak dörde bölünmüş, ortada kalan iki birimlik alana altın sülüsle yazı yazılmış, yazı zemini altın rumiler ve bordo renkli üç noktalarla süslenmiştir. Yanlardaki bir birimlik küçük dikdörtgenlere ise lacivert zeminli dört dilimli daireler yerleştirilmiş, dilimlerin her birine beyaz palmetler konulmuştur. Tezhip en dışta lacivert bir cetvelle sonuçlandırılmıştır.

265. sayfada başlık tezhibi bulunur. Yatay dikdörtgen pafta, dikey olarak dörde bölünmüş, kenarlarda kalan bir birimlik kare alanlara lacivert zeminli dört dilimli birer daire yerleştirilmiştir. Dört dilimli dairenin merkezinde, lacivert ve beyazla renklendirilmiş bir penç, dilimlerde ise beyaz birer palmet bulunur. Ortada kalan iki birimlik alana yatay dikdörtgen bir pafta yerleştirilmiş, içine siyah tahrirli altın sülüsle “Besmele” yazılmış, yazı zemini kıvrıkdallar üzerindeki beyaz rumilerle süslenmiştir. Yazının bulunduğu paftayı beyaz zeminli ince geçme bir bordür ile ayrıntıları beyaz ve lacivertle belirlenmiş, altından geçme bir bordür daha çevirir (Resim no:4).

Resim 4

345. sayfada başlık tezhibi bulunur. Yatay dikdörtgen pafta dikey olarak dörde bölünmüş, yanlarda kalan bir birimlik küçük dikdörtgen alanlara lacivert zeminli, altın rumi kompozisyonlu birer pafta konularak, dışına beyaz zeminli, ayrıntıları siyahla belirlenmiş, kalın geçme bir bordür geçirilmiştir. Ortada kalan iki birimlik alana ise kiremit rengi zeminli yatay dikdörtgen bir pafta yerleştirilip, içine siyah tahrirli beyaz sülüsle yazı yazılmış, yazı zemini altın rumilerle süslenmiştir. Paftanın dışında beyaz zeminli, ayrıntıları siyahla belirlenmiş, kalın geçme bir bordür bulunur. Tezhip en dışta lacivert bir cetvelle sonuçlanır (Resim no:5).

Resim 5

441. ve 442. sayfalarda başlık tezhibi bulunur. Yatay dikdörtgen pafta dikey olarak dörde bölünmüş, yanlarda oluşan altın zeminli bir birimlik kare alanlara birer daire, içlerine de birer penç konulmuştur. Ortada kalan iki birimlik dikdörtgen paftaya, uçları dilimlenerek yuvarlatılmış, lacivert zeminli oval bir pafta konulmuş, içine altın tahrirli siyah sülüsle yazı yazılmış, yazı zemini beyaz küçük rumilerle süslenmiştir. Dikdörtgenin iç köşelerine altın yapraklar konularak, zemini hafif bir kırmızıyla renklendirilmiştir. Dikdörtgen paftanın dışını beyaz zeminli, ayrıntıları siyahla belirlenmiş, geçme bir bordür çevirir.

Niğde’li Muhammed’in hazırladığı tezhipler motif, renk ve kompozisyon açısından orijinal bir üslubu yansıtmaz ve üstün ustalıkla eserler değildir. Sanatçının şahsına ait basit tasarımlardır. Ancak yine de eser, 14. yüzyıl Anadolu’sunda üretilen yazmalar hakkında bilgi vermektedir. Eserin konusu ve ilk sayfadaki vakıf bilgileri, nüshanın mevlevî çevrelerine ait olduğunu göstermektedir. Muhtemelen Niğde’li Muhammed de bir mevlevîdir.

KAYNAKÇA

- ARBERRY, Arthur J., **The Koran Illuminated A Handlist of Korans in the Chester Beatty Library**, Hodges, Figgis Co., Ltd., Dublin, 1967.
- ÇETİN, Nihad M., **“Matnawî'nin Konya Kütüphanelerindeki Eski Yazmaları”**, Şarkiyat Mecmuası, 1961, sayı: 4, s.98-117.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki, Konya Mevlana Müzesi, **Müzellik Yazma Eserler Kataloğu**, Cilt: I-II, yayınlanmamış.
- JAMES, David, **Qur'ans and Bindings From the Chester Beatty Library**, World of Islam Festival Trust, London, 1980.
- ORAL, Zeki, **“Kitap Kitabeleri”**, Anıt, 1949, sayı:1, s.5-10.
- ÖNDER, Mehmet, **“XV.Yüzyıl Sonuna Kadar En Eski Mesnevi Nüshaları”**, Necati Lugal Armağanı, 1968, s.517-525.
- ÖNDER, Mehmet, **“Selçuklu Devrinin Altın Kitabı En Eski Mesnevi Nüshası”**, Antika, 1986, Sayı: 21, s.24-25.
- TANINDI, Zeren, **“1278 Tarihli En Eski Mesnevi'nin Tezhipleri”**, T. İş Bankası Kültür ve Sanat, 1990, sayı: 8, s.17-22.
- TANINDI, Zeren, **“Karamanlı Beyliği'nde Kitap Sanatı”**, T. İş Bankası Kültür ve Sanat, 1991, sayı: 12, s.42-44.

DİPNOTLAR

* Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Temel Eğitimi Bölümü

1. Gölpınarlı, Abdülbâki, Konya Mevlana Müzesi, **Müzellik Yazma Eserler Kataloğu**, (Cilt: I-II), yayınlanmamış, sayfa numarası yok.; Arberry, Arthur J., **The Koran Illuminated A Handlist of Korans in the Chester Beatty Library**, Dublin, 1967, s.17; Önder, Mehmet, **“Selçuklu Devrinin Altın Kitabı En Eski Mesnevi Nüshası”**, Antika, 1986, sayı:21, s.24-25; James, David, **Qur'ans and Bindings From the Chester Beatty Library**, London, 1980, s.89; Tanındı, Zeren, **“1278 Tarihli En Eski Mesnevi'nin Tezhipleri”**, T. İş Bankası Kültür ve Sanat, 1990, sayı:8, s.17.

2. Gölpınarlı, a.g.e.; Oral, Zeki, **“Kitap Kitabeleri”**, Anıt, 1949, sayı:1, s.5; Tanındı, Zeren **“Karamanlı Beyliğinde Kitap Sanatı”**, T. İş Bankası Kültür ve Sanat, 1991, sayı: 12, s.42.

-
3. Gölpinarlı, **a.g.e.**; Çetin, Nihad M., “**Matnawî'nin Konya Kütüphanelerindeki Eski Yazmaları**”, Şarkiyat Mecmuası, 1961, sayı:4, s.106; Önder, Mehmet, “**XV. Yüzyıl Sonuna Kadar En Eski Mesnevi Nüshaları**”, Necati Lugal Armağanı, Ankara, 1968, s.520.
4. Nüsha, müze tarafından varak sayısına göre değil, sayfa sayısına göre numaralandırılmıştır.